

ВОЄННА КРИМІНАЛІСТИКА: ВІД ТЕОРІЇ ДО ТЕНДЕНЦІЙ

Оржинська Е. І., Мартинова Д. О.

Наукове дослідження присвячено актуалізації криміналістичних досліджень досудового розслідування військових злочинів та необхідності становлення теорії криміналістики, яка спеціалізується на вивченні і дослідженні таких злочинів.

Воєнна криміналістика, особливо питання досудового розслідування військових злочинів лише останнім часом привернуло увагу науковців криміналістів.

З лютого місяця 2022 року значно збільшилась кількість воєнних та військових кримінальних правопорушень, злочинів проти основ національної безпеки тощо та більш того ускладнилась процедура фіксації та досудового розслідування кримінальних правопорушень на лінії ведення бойових дій та прилеглих територіях. Зазначене пов'язане з постійними артилерійськими обстрілами цих територій, постійною зміною оперативної обстановки, загрозою життю, неможливістю здійсненню в повному обсязі повноважень органами влади та навіть елементарними побутовими незручностями. Безпосередній вплив таких воєнних (чрезвичайних) умов та особливий характер воєнних злочинів (маємо на увазі злочини проти миру, проти людяності, проти цивільного населення, порушення військового законодавства) в сукупності формують специфіку досудового розслідування, збору доказової інформації в зонах проведення бойових дій та прилеглих територіях. Тому в умовах сьогоденних викликів та загроз вагома роль у регулюванні безпеки суспільних відносин, розбудові країни у воєнній галузі відводиться праву воєнного часу, тобто так званому воєнному праву.

У статті проаналізовано специфіку відмінностей воєнної криміналістики від традиційної криміналістики в мирному суспільстві. В цьому контексті авторами розглянуто специфічні відмінності в об'єкті досліджень, доказової інформації, оперативної обстановки та загалом військового контексту.

Окрему увагу присвячено тенденціям на які повинна реагувати криміналістика в окремій теорії «військова криміналістика», а саме: цифровізації; удосконаленню біометричної та генетичної ідентифікації; найскорішому впровадженню у слідчу та експертну практику сучасних технологій та необхідності міжнародної співпраці.

Та відповідно наводиться авторське визначення воєнної криміналістики - як окремої теорії криміна-

лістики, яка спеціалізується на вивченні і дослідженні злочинів, пов'язаних із воєнною та військовими сферами права з залученням до такого розслідування органів які володіють специфічними військовими експертними знаннями.

Ключові слова: криміналістика, воєнна криміналістика, військові злочини, нова теорія криміналістики.

Orzhynska E. I., Martynova D. O. Military criminology: from theory to trends

The scientific study is devoted to the actualization of forensic research of pre-trial investigation of war crimes and the need to develop a theory of criminology that specializes in the study and research of such crimes.

Military criminology, especially the issue of pre-trial investigation of war crimes, has only recently attracted the attention of forensic scientists.

Since February 2022, the number of war and military criminal offenses, crimes against the foundations of national security, etc., has significantly increased, and moreover, the procedure for recording and pre-trial investigation of criminal offenses on the line of hostilities and adjacent territories has become more complicated. This is related to the constant artillery shelling of these territories, the constant change in the operational situation, the threat to life, the impossibility of exercising the powers of the authorities in full, and even elementary everyday inconveniences. The direct influence of such military (extraordinary) conditions and the special nature of war crimes (we mean crimes against peace, against humanity, against the civilian population, violations of military legislation) collectively form the specifics of pre-trial investigation, collection of evidentiary information in combat zones and adjacent territories. Therefore, in the conditions of today's challenges and threats, a significant role in regulating the security of social relations, the development of the country in the military sphere is assigned to the law of wartime, that is, the so-called military law.

The article analyzes the specifics of the differences between military forensics and traditional forensics in a peaceful society. In this context, the authors considered specific differences in the object of research, evidentiary information, operational situation and the general military context.

Particular attention is paid to the trends to which criminology must respond in the separate theory of «military criminology», namely: digitization; improvement of biometric and genetic identification; the fastest implementation of modern technologies and the need for international cooperation in investigative and expert practice.

Accordingly, the author's definition of military criminology is presented as a separate theory of criminology, which specializes in the study and investigation of crimes related to military and military spheres of law with the involvement of bodies with specific military expertise in such an investigation.

Key words: *criminology, military criminology, war crimes, new theory of criminology.*

Постановка проблеми та її актуальність.

Введення в Україні воєнного стану вплинуло як на криміногенний стан в країні так і на організацію досудового розслідування кримінальних правопорушень. Так, в Кримінальний процесуальний кодекс України внесено ряд змін, які надали додаткові (розширили) повноваження слідчих, дізнавачів щодо проведення досудового розслідування в умовах воєнного стану, зокрема в частині проведення обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи, обшуку особи, строків здійснення досудового розслідування, строків тримання під вартою тощо [1]. З таким розширенням повноважень слідчих органів під час дії воєнного стану відповідно звужено права та свободи громадян, зокрема починаючи від обмежень пересування які передбачає комендантська годинна до так званої дистанційної участі захисника під час проведення слідчих дій, тощо. Проте такі законодавчі нововведення жодним чином не поліпшили криміногенну ситуацію в країні. Навпаки з лютого місяця 2022 року значно збільшилась кількість воєнних та військових кримінальних правопорушень, злочинів проти основ національної безпеки тощо та більш того ускладнилась процедура фіксації та досудового розслідування кримінальних правопорушень на лінії ведення бойових дій та прилеглих територіях. Зазначене пов'язане з постійними артилерійськими обстрілами цих територій, постійною зміною оперативної обстановки, загрозою життю, неможливістю здійсненню в повному об'ємі повноважень органами влади та навіть елементарними побутовими незручностями. Безпосередній вплив таких воєнних (чрезвичайних) умов та особливий характер воєнних злочинів (маємо на увазі злочини проти миру, проти людяності, проти цивільного населення, порушення військового законодавства) в сукупності формують специфіку досудового

розслідування, збору доказової інформації в зонах проведення бойових дій та прилеглих територіях [2].

Тому в умовах сьогоденних викликів та загроз вагома роль у регулюванні безпеки суспільних відносин, розбудові країни у воєнній галузі відводиться праву воєнного часу, тобто так званому воєнному праву. Це все у сукупності і визначає актуальність, потребу наукової розробки криміналістичного супроводу методик розслідування кримінальних правопорушень у воєнній і військовій сфері. Тобто, становлення воєнно - польової криміналістики, як окремої криміналістичної теорії.

Так, воєнна криміналістика, як окрема криміналістична теорія, має відігравати ключову роль у забезпеченні законності та порядку воєнного судочинства, оскільки вона досліджує та вирішує різноманітні аспекти військових, воєнних кримінальних правопорушень, забезпечуючи об'єктивність та ефективність розслідування. Воєнна криміналістика повинна базуватися на унікальних принципах та завданнях, відмінних від традиційної криміналістики (у мирний цивільний період історії).

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Воєнна криміналістика, особливо питання досудового розслідування військових злочинів лише останнім часом привернуло увагу науковців криміналістів, зокрема досліджували зазначену тематику М.С. Бондаренко О.О. Кравчук [3], О.М. Дуфенюк [4] та інші.

Мета. На підставі зазначеного можна виокремити мету нашого дослідження, а саме визначити місце воєнної криміналістики в системі криміналістичних знань, а також з'ясувати основні відмінності в порівнянні з традиційною криміналістикою, надати попереднє визначення та виокремити тенденції подальшого розвитку.

Виклад основного матеріалу. Вважаємо, що воєнна криміналістика включає в себе методи дослідження, які властиві криміналістиці загалом, такі як збір доказової інформації, аналіз слідів, аналіз зброї та боєприпасів, призначення судових експертиз тощо, але також має свої особливості і враховує специфіку воєнного конфлікту, воєнного та військового законодавства та процедур військового судочинства. Воєнна криміналістика важлива для забезпечення справедливості та дотримання прав людини в умовах воєнного стану.

Постає питання, а чим же тоді така воєнна криміналістика відрізняється від криміналістики традиційної.

На, що необхідно зауважити, що воєнна криміналістика та традиційна криміналістика мають багато спільних аспектів, оскільки вони обидві спеціалізуються на дослідженні кримінальних правопорушень та зборі доказової інформації за для швидкого, повного та неупередженого здійснення досудового розслідування, проте можна виділити відмінності між ними:

1. Об'єкт дослідження:

Воєнна криміналістика: об'єкт доволі специфічний оскільки це з одного боку злочинна діяльність спеціальних мелітаризованих підрозділів держави агресора на території України на окупованих територіях (якщо такі є), а з іншого боку діяльність правоохоронних органів в тому числі із залученням військових щодо фіксації воєнних та військових кримінальних правопорушень, здійснення досудового розслідування та профілактики таких правопорушень.

Загалом воєнна криміналістика спеціалізується на дослідженні кримінальних правопорушень пов'язаних з воєнною та військовою сферами, воєнними конфліктами та порушеннями воєнного та військового законодавства, яке є специфічним і не застосовується у мирний період.

Традиційна криміналістика: надає рекомендації та здійснює досудове розслідування усіх інших кримінальних правопорушень, які не мають воєнного та військового характеру, і відбуваються в мирних умовах.

2. Специфічність доказової інформації:

Воєнна криміналістика: включає дослідження слідів бойових дій, балістичних характеристик зброї, облік боєприпасів та інші специфічні види доказів, які зазвичай не зустрічаються в цивільних справах.

Традиційна криміналістика: фокусується на зборі доказової інформації, яка характерна для кримінальних правопорушень вчинених в цивільному мирному середовищі, таких як дактилоскопія, трасологія, ДНК-аналіз, документи, свідчення очевидців тощо.

3. Військовий контекст:

Воєнна криміналістика: регулюється законами, які передбачають дії слідчого, дізнавача, прокурора в особливий/воєнний період та в тому числі військовими законами та правилами, що урегульовують поведінку військових, цивільних під час війни та військових конфліктів.

Традиційна криміналістика: діє в цивільному правовому середовищі і враховує цивільне, господарське законодавство.

4. Специфікою воєнної криміналістики також є оперативна обстановка в якій здійснюється досудове розслідування, яка пов'язана з проведенням бойових дій, а криміналістична характеристика такої обстановки є продовженням бойової обстановки, а саме, це і передислокація ворога (зайняття ним нових територій або навпаки просуненням збройних сил України); зміни місця події та обстановки (через можливі обстріли різними видами зброї, бомбардування тощо); пораненням, вбивством співробітників правоохоронних органів та загалом навіть неможливістю проведення слідчих дій на лінії розмежування і прилеглих територіях. Безпосередній вплив таких воєнних (чрезвичайних) умов, особливий характер воєнних злочинів та збільшена кількість проведення невідкладних слідчих дій (особливо у випадках постійного бомбардування цивільної інфраструктури та травмування/загибелі цивільного населення) в сукупності формують специфіку досудового розслідування, збору доказової інформації в зонах ведення бойових дій та прилеглих територіях. Наприклад, в звичайних (мирних, цивільних) умовах для методики досудового розслідування характерна попередня перевірка отриманої інформації про кримінальне правопорушення. В умовах ведення бойових дій така попередня перевірка недоцільна, оскільки діяльність слідчого зводиться до швидкої фіксації кримінального правопорушення, збору первинної інформації та призначення судово-медичних та інших експертиз. Про такі слідчі дії як відтворення обстановки і обставин події мова навіть не ведеться.

Дуфенюк О.М. особливості досудового розслідування воєнних злочинів розбив на чотири аспекти: *безпекові* (деокупована територія залишається небезпечною, слідчим групам доводиться діяти в умовах підвищеного ризику швидкої зміни обстановки, наявності вибухонебезпечних об'єктів, загроз обстрілів, обвалів, руйнувань будівель та споруд, пошкодження мереж і т. д.); *логістичні* (необхідність забезпечення постачання та розподілу значних і багатоманітних ресурсів, планування та організації роботи, у тому числі залучення іноземних фахівців, створення міжнародних спеціалізованих груп фахівців і т. д.); *тактичні* (значна кількість епізодів; значна кількість свідків, потерпілих, слідів на місці події, речових доказів; значна частина свідків, потерпілих евакуйовані, викрадені і т. д.; загроза повторного травмування допитуваних осіб); *комунікаційні* (в умовах

значного суспільного резонансу та уваги міжнародної спільноти до фактів порушення міжнародного гуманітарного права важливе налагодження як внутрішньої відомчої так і зовнішньої комунікації); *геополітичні* (держава-агресор відмовляється дотримуватися норм міжнародного права, протидіє розслідуванню, знищуючи сліди, документи, поширюючи неправдиву інформацію і т. д.) [Дуфенюк О.М. Розслідування воєнних злочинів: логістичні, криміналістичні та судово-медичні питання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022 № 4. С. 369-374].

Таким чином, головним завданням і в той же час головною відмінністю воєнної криміналістики є вивчення і надання рекомендацій для удосконалення досудового та судового розслідування воєнних, військових кримінальних правопорушень, таких як воєнні злочини проти миру, проти людяності, проти цивільного населення, порушення військового законодавства з урахуванням особливостей здійснення таких дій в умовах збройних конфліктів або воєнного стану.

З урахуванням сьогодення та військового стану введеного в Україні військова криміналістика повинна реагувати на наступні тенденції:

1. Цифрова криміналістика: зросла потреба у вивченні цифрових доказів, таких як електронна пошта, мобільні пристрої та соціальні мережі, що стає все більш важливим у сучасних досудових розслідуваннях воєнних злочинів.

2. Біометрична та генетична ідентифікація: використання біометричних даних (таких як відбитки пальців і розпізнавання обличчя, для ідентифікації осіб стає більш поширеним і точним) та генетичних даних, удосконалення законодавства для відбору генетичного матеріалу у тих же військовослужбовців та проведення генетичних експертиз.

3. Сучасні технології та експертизи: вдосконалення технологій для проведення балістичних, генетичних та інших видів експертиз сприяє підвищенню об'єктивності та точності досліджень.

Використання сучасних технологій в військовій криміналістиці включає в себе використання передових методів і засобів для збору, аналізу та обробки доказів провадження пов'язаних з військовими кримінальними правопорушеннями. Це може включати в себе використання кримінальних баз даних, комп'ютерних програм для обробки великих обсягів інформації, біометричних технологій для ідентифікації осіб, використання високоточних приладів для експертизи

зброї та боєприпасів, а також сучасних методів обробки слідів та матеріалів. Все це сприяє підвищенню ефективності розслідування воєнних злочинів та підвищенню точності і об'єктивності встановлення фактів.

4. Експертна думка: зросла потреба у залученні військових у якості спеціалістів для ідентифікації того чи іншого виду снаряду, зброї, вибухового пристрою. Тому військові криміналісти можуть надавати судовим органам свої експертні думки та висновки щодо обставин справи, засновані на їхніх дослідженнях та експертизах.

5. Міжнародна співпраця: збільшується необхідність у співпраці між країнами та міжнародними організаціями у воєнній криміналістиці для розслідування трансграничних військових злочинів.

Висновок. Враховуючи викладене можна надати попереднє визначення *воєнної криміналістики* - це окрема теорія криміналістики, яка спеціалізується на вивченні і дослідженні злочинів, пов'язаних із воєнною та військовими сферами права з залученням до такого розслідування органів які володіють специфічними військовими експертними знаннями.

Воєнна криміналістика орієнтується на збір, аналіз і інтерпретацію доказів, які стосуються воєнних та військових кримінальних правопорушень, таких як військові злочини проти миру, військові злочини проти людяності, військові злочини проти цивільного населення, порушення військового законодавства та інші подібні правопорушення.

Воєнна криміналістика - це важлива теорія криміналістики, яка потребує подальшого розвитку. Вона має свої власні особливості та завдання, які відрізняють її від традиційної криміналістики.

Основні завдання воєнної криміналістики полягають у розробці та наданні рекомендації щодо збору доказової інформації, проведенні експертиз, ідентифікації осіб, досудового розслідування воєнних та військових кримінальних правопорушень та забезпеченні справедливості. Відмінності від традиційної криміналістики включають специфіку об'єкта дослідження, юрисдикції та характеру доказів.

Майбутні перспективи воєнної криміналістики включають розвиток цифрової криміналістики; вдосконалення методів дослідження та підвищення кваліфікації фахівців; співпраця між країнами та міжнародними організаціями також грає важливу роль у вирішенні сучасних викликів у воєнній криміналістиці.

Література

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17> (дата звернення: 25.02.2024)

2. Orzhunska E. Military forensics: research perspectives. *International scientific conference "Scientific innovations in law amidst the impact of the Russian-Ukrainian war on the legal system" : conference proceedings* (February 7-8, 2024. Riga, the Republic of Latvia). Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2024. С. 180-182.

3. Кравчук О.О., Бондаренко М.С. Досудове розслідування воєнних злочинів. 2022. 12 с. URL: <https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/892d25fc-58e5-464b-886d-a3cf651915b7/content>.

4. Дуфенюк О.М. Розслідування воєнних злочинів: логістичні, криміналістичні та судово-медичні питання. *Юридичний науковий електронний жур-*

нал. 2022 № 4. С. 369-374. URL: http://lsej.org.ua/4_2022/88.pdf.

5. Дуфенюк О.М. Розслідування воєнних злочинів: логістичні, криміналістичні та судово - медичні питання. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2022 № 4. С. 369-374. URL: http://lsej.org.ua/4_2022/88.pdf.

Оржинська Е. І.,

orcid.org/0000-0001-6189-3103

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри професійних та спеціальних
дисциплін Херсонського факультету
Одеського державного університету
внутрішніх справ*

Мартінова Д. О.,

*студентка Херсонського факультету
Одеського державного університету
внутрішніх справ*